

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยมักเกิดจากอำนาจการตัดสินใจของภาครัฐเป็นสำคัญ โครงสร้างในการกำหนดนโยบาย การวางแผนรองรับนโยบาย และกระบวนการตัดสินใจเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลและหน่วยงานราชการ โดยผ่านสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบการเมืองการปกครองในช่วงที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับแนวคิดการมองรัฐเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นกลไกของระบบการปกครองจึงมีโครงสร้างการบริหารราชการแบบรวมอำนาจ (Centralization) เป็นหลัก ลักษณะของการวางแผนและการตัดสินใจจึงเป็นแบบบนลงล่าง (Top-Down) โดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือในการกำหนดอำนาจหน้าที่ของกระทรวง ทบวง กรม เหล่านั้น ลักษณะของกฎหมายดังกล่าวส่วนใหญ่มุ่งเน้นการสั่งการและการควบคุม (Command and Control) ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนจึงเป็นไปในลักษณะที่รัฐเป็นผู้คุมกฎ มีอำนาจเหนือประชาชน เป็นผู้กำหนดทิศทางของสังคม และเป็นผู้บริหารจัดการสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว

ด้วยลักษณะของการกำหนดนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบดังกล่าว ทำให้เนื้อหาของนโยบายได้กำหนดทิศทางจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้อยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่และบทบาทของภาครัฐเป็นหลัก โดยแทบจะไม่เห็นความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรแต่อย่างใด ทั้งๆ ที่ความจริงแล้วชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้อยู่ในพื้นที่จะรับทราบปัญหาและสภาพความเป็นไปของทรัพยากรท้องถิ่นได้ดีกว่าหน่วยงานราชการ ถึงแม้ในระยะหลังชุมชนท้องถิ่นอาจถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมอยู่บ้าง แต่ก็อยู่เพียงในระดับของการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น มากกว่าที่จะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นด้วยตนเอง จากปรากฏการณ์

ดังกล่าวทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นไปอย่างผิดพลาด ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสภาพของทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงไปมาก

สำหรับประเด็นในด้านการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำนั้น ในอดีตจะพบว่าหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น กรมป่าไม้ กรมชลประทาน เป็นต้น ได้เข้าไปดำเนินการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ แทบทั้งสิ้น โดยประชาชนซึ่งอาศัยในลุ่มน้ำไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาหรือจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำที่ชุมชนของตัวเองอยู่ ทำให้ในการดำเนินงานเพื่อจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำบางแห่งล้มเหลว โดยจากการศึกษาของ สหทัยา วิเศษ และ นิคม บุญเสริม (2547: 28 - 36) ซึ่งได้ทำการศึกษาพัฒนาการของการจัดการลุ่มน้ำอิง ในพื้นที่จังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำอิงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์มีความเสื่อมโทรมลง บางแห่งอยู่ในขั้นวิกฤต ปัญหาที่สำคัญคือ การตื้นเขินของแม่น้ำลำธาร การบุกรุกที่ดินทำกินเข้าไปในเขตป่า และพื้นที่ชุ่มน้ำ ปัญหาน้ำเน่าเสียซึ่งเกิดจากการทิ้งขยะและปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำลำธาร และปัญหาการลดลงและสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า สัตว์น้ำและพื้นที่ป่า ทั้งนี้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาของภาครัฐหลายโครงการ ขาดยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐจัดทำโครงการโดยขาดความรู้ความเข้าใจถึงสภาพความเป็นไปและปัญหาด้านทรัพยากรภายในลุ่มน้ำอย่างเพียงพอ ทำให้โครงการที่เกิดขึ้นเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศตามธรรมชาติ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การขุดลอกกว๊านพะเยาเพื่อกักเก็บน้ำ แต่ผลกระทบคือทำให้เกิดการทำลายแหล่งแพร่ขยายพันธุ์ของปลาและสัตว์น้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ทั้งปัญหาน้ำแล้ง น้ำท่วม คุณภาพที่ต่ำลงของน้ำในลุ่มน้ำต่าง ๆ ได้ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ภาครัฐจึงได้กำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำใหม่ โดยแบ่งพื้นที่ประเทศไทยเป็น 25 ลุ่มน้ำหลัก แต่ละลุ่มน้ำจัดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำขึ้นเพื่อจะจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ และได้มีการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำของตนมากขึ้น อันจะเห็นได้จากคณะรัฐมนตรีที่ได้มีมติให้ความเห็นชอบต่อวิสัยทัศน์น้ำแห่งชาติ เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2543 ดังนี้ “ภายในปี 2568 ประเทศไทยจะมีน้ำใช้อย่างเพียงพอและมีคุณภาพน้ำโดยมีระบบการบริหารจัดการองค์กร ระบบกฎหมายในการใช้ทรัพยากรน้ำที่เป็นธรรม ยั่งยืน โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตและมีส่วนร่วมในทุกระดับ” พร้อมนี้ได้จัดเตรียมแนวทางด้านต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์เรื่องน้ำของชาติ ได้แก่ องค์กร กฎหมาย การจัดหาน้ำ การจัดสรรน้ำ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

แนวนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของภาครัฐเริ่มมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับ หลังจากมีการจัดตั้งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิรูประบบราชการในช่วงปี พ.ศ. 2545 โดยมีการผนวกเอาภารกิจของหน่วยงานต่างๆ มาไว้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักปรัชญาที่เป็นภารกิจร่วมกับสังคมว่า “เป็นองค์กรหลักในการสงวน อนุรักษ์ ป่าไม้ และ การบริหารจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยนำหลัก Area-Function-Participation (AFP) มาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการบูรณาการและตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสำหรับหน่วยพื้นที่ของการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแนวใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงจากที่ในอดีตเคยยึดเอาขอบเขตการปกครอง เช่น ขอบเขตของอำเภอหรือจังหวัด มาเป็นการยึดเอาระบบ “พื้นที่ลุ่มน้ำ” เป็นหน่วยพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ในการบูรณาการ หรือที่เรียกว่า Integrated Watershed Approach โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดการยอมรับของชุมชนและภาคีท้องถิ่น ดังนั้นในการวางแผนการจัดการลุ่มน้ำสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวการทำงานในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เท่าทันต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ของรัฐเพื่อให้เกิดความรู้ และทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสอดคล้องกับบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอีกด้วย

จากแนวคิดและการดำเนินการที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นว่านโยบายรัฐที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรในระดับลุ่มน้ำ ที่ต้องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ รัฐจึงได้ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำขึ้น ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า หากกลุ่มเหล่านี้มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำได้เอง ก็จะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริง เพราะเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยืนอยู่บนฐานทรัพยากรของตนเองและชุมชน

นอกจากนี้ในระยะเวลาต่อมาในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองใน พ.ศ. 2549-2550 ได้ทำให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับใหม่คือ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550” ซึ่งส่งผลเกิดปรากฏการณ์ใหม่คือการยอมรับ “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน อันได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หมวด 3 ส่วนที่ 12 ในประเด็นเกี่ยวกับสิทธิชุมชนดังนี้

มาตรา 66 ความว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

มาตรา 67 วรรค 1 และวรรค 2 ความว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว”

จากแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแนวใหม่และหลักการด้านสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญที่ได้ยกมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีบทบาทในฐานะของการเป็นกลไกหรือเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ” เป็นหัวข้อการวิจัยที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่ต่างๆ มีรูปแบบอย่างไร มีการดำเนินงานผ่านกลุ่ม องค์กรชุมชนหรือเครือข่ายภาคีใดบ้าง ซึ่งผลจากการศึกษาสามารถนำมาใช้เป็นข้อพิจารณาในการปรับปรุงทิศทางการทำงานจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมให้มีความเหมาะสมเพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่ายและสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการลุ่มน้ำได้

สำหรับวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ กรณีศึกษาลุ่มน้ำห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้เจาะจงเลือกพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน ในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้พบว่าในปัจจุบันเป็นบริเวณที่ประสบปัญหาการทำลาย

ทรัพยากรภายในพื้นที่ลุ่มน้ำค่อนข้างมาก ทั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าริมฝั่งห้วยเพื่อทำเป็นที่ทำกิน การใช้สารเคมีในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น พริก หอม กระเทียม หรือการกั้นฝายในลำห้วยทับทัน โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง แต่สำหรับปัญหาที่สำคัญที่พบมากในปัจจุบันคือ การตัดไม้ริมฝั่งห้วยทับทัน โดยเฉพาะไม้มะดัน เนื่องจากมีกระแสของการบริโภคไม้ที่ใช้อย่างที่ไม้มะดันกันมากขึ้น (คณะทำงานแผนแม่บทชุมชนลุ่มน้ำห้วยทับทัน, 2550) ปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดหากไม่สามารถแก้ไขได้อาจส่งผลกระทบต่อถิ่นฐานตามมา และทั้งนี้เนื่องจากบทบาทของรัฐและหน่วยงานราชการในการจัดการลุ่มน้ำที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการลดบทบาทภาครัฐลงและเพิ่มบทบาทให้ภาคประชาชนและท้องถิ่นให้มากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำจึงได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการหรือแก้ไขปัญหาทรัพยากรในลุ่มน้ำที่ชุมชนที่ตนเองอยู่ในทุกกระบวนการ เพราะถือว่าเป็นคนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องราวและปัญหาดีที่สุด เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าชุมชนภายในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน มีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำอย่างไรบ้าง เมื่อชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำแล้วเกิดผลสำเร็จหรือไม่อย่างไร และเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนได้จริงหรือไม่

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อศึกษาถึงผลสำเร็จของการดำเนินการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการจัดการลุ่มน้ำที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

แบ่งขอบเขตของการวิจัยเป็น 2 ด้านดังนี้ คือ

1. ด้านพื้นที่ จะทำการศึกษาเฉพาะในเขตลุ่มน้ำห้วยทับทัน ซึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาในพื้นที่ตำบลคู อำเภอบางแก้ว, ตำบลห้วยทับทัน อำเภห้วยทับทัน, และตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นตำบลที่มีภูมิประเทศติดกับลำห้วยทับทัน และมีสภาพปัญหาที่โดดเด่นแตกต่างกันไป
2. ด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษา จะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำ เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไปในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 ตำบล
3. ด้านเวลา การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษาเป็นเวลา 5 เดือน คือ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2550 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบความเป็นมาของรูปแบบและกระบวนการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันว่าชุมชนมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง
3. นำข้อค้นพบเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน รวบรวมเพื่อเป็นต้นแบบของการจัดการลุ่มน้ำโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. ได้แนวทางเชิงนโยบายในการจัดการลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการลุ่มน้ำอื่นๆ ต่อไป

1.5 นิยามศัพท์

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนดำเนินงานในเรื่องหนึ่งเรื่องใด อันจะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนอย่างแข็งขัน ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความชำนาญร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ชุมชน หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยอยู่ร่วมกันและใช้ทรัพยากรร่วมกัน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ที่สำคัญคือมีเป้าหมายและการไปสู่เป้าหมายร่วมกัน จึงได้มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ

ลุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่หนึ่งซึ่งทำให้มีการระบายน้ำลงสู่ลำธารหรือระบบแม่น้ำ ถือเป็นหน่วยพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งนี้เพื่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรในลุ่มน้ำนั้นเป็นหลัก พื้นที่ลุ่มน้ำจึงเปรียบได้กับหน่วยของระบบนิเวศที่มีความหลากหลายของสรรพสิ่ง

การจัดการลุ่มน้ำ หมายถึง การวางแผน วิเคราะห์ ดำเนินงาน และการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เกิดความยั่งยืนและสามารถใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน รวมทั้งยังครอบคลุมถึงการดำเนินงานใดๆ ก็ตามเพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน

องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวนเกษตร กลุ่มป่าชุมชน เป็นต้น องค์กรประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดองค์กรชุมชนคือ มีกลุ่มบุคคลซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายร่วมกัน การมีผลประโยชน์และกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีวิธีการบริหารจัดการองค์กร มีกิจกรรมร่วมกัน และมีงบประมาณในการดำเนินการ

องค์กรเครือข่าย หมายถึง การดำเนินการของกลุ่มหลายๆ กลุ่มรวมกัน โดยมีพื้นฐานของความต้องการตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน มีการจัดโครงสร้างขององค์กรอย่างชัดเจน ทั้งนี้องค์กรเครือข่ายมีเป้าหมายในการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดพลังในการต่อรองในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ